

MASARYKOVA UNIVERZITA
Filozofická fakulta
Ústav hudební vědy

Bakalářská diplomová práce

2013

Kateřina Šťastná

MASARYKOVA UNIVERZITA
Filozofická fakulta

Ústav hudební vědy
Sdružená uměnovědná studia

Antroposofie Rudolfa Steinera a její vliv na umění
Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D.

2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne 13. 5. 2013

.....
podpis autora práce

Poděkování:

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Lubomíru Spurnému, Ph.D. za metodické vedení práce, cenné rady, ochotu a pomoc při jejím vypracování.

Obsah

1 Úvod	6
2 Kritika literatury	8
3 Duchovní přesvědčení Rudolfa Steinera	9
3.1 Antroposofické smýšlení	10
3.2 Antroposofická působnost	11
4 Vztah antroposofie k umění	13
4.1 Duchovní složka v umění	14
4.2 Problematika uměleckého napodobování přírody	16
4.3 Steinerovo ovlivnění Goethem.....	17
4.4 Pojetí krásy v rámci duchovního obsahu.....	18
5 Steinerova koncepce dramatických prací	20
5.1 Význam uměleckých prostředků	21
5.2 Využití uměleckých prostředků v mysterijním dramatu	22
5.2.1 Účinek eurytmie v mysterijním dramatu.....	23
5.2.2 Důraz eurytmie na mluvený přednes	24
5.3 Steinerův postoj k divákům	27
6 Steinerova dramatická činnost	28
6.1 Vnitřní významy mysterijních dramát	29
6.2 Recepce mysterijních dramát diváky	30
7 Závěr	32
Resumé	34
Summary	35
Seznam použité literatury	36
Seznam internetových zdrojů	36

1 Úvod

Steinerova životní práce s sebou přináší řadu protipólů. Proto téměř po více než sto letech jeho působení nelze jednoznačně zařadit vzniklé práce do určité žánrové kategorie. Samotné zaměření Rudolfa Steinera totiž nevykazuje žádným přísně určeným okruhem zkoumání. Jediným a velmi zásadním prvkem tvorby se zde stává zcela neobvyklý předmět – duchovní složka.

Osobnost Rudolfa Steinera je současnou veřejností zařazována mezi duchovní otce a duchovní vůdce evropské společnosti. Toto označení ovšem nemůžeme pokládat za výstižné, či konečné. Rudolf Steiner se zasloužil o vytvoření antroposofické společnosti, založené na principu chápání společnosti pomocí lidské duše. Jeho přínos však netkví ve vymezení a iluzivní představě fungování společnosti na základě zvolených duchovních zákonů, či prezentování duchovních nauk východního náboženství, ze kterých se vzniklá Antroposofická společnost inspirovala a rozvíjela z jejich východisek navazující myšlenky. Nejvýraznějším přínosem zde ztělesňuje především R. Steinerova reprezentace pojetí duševního procesu evropskému modernímu chápání a středoevropské společnosti počátku 20. století.

Steiner nalézal spojitosti ideálů východních náboženství s ideály evropské společnosti a snažil se je položit do vzájemného kontextu. Zaujetí prezentovat evropskému publiku zcela netradiční složku duchovního předmětu vedlo k rozdílným cestám interpretací. Steiner přednesl více než šest tisíc přednáškových prezentací zaměřujících se na nejrozličnější motivy lidského života. Záliba v množství námětů vykazovala širokým zaměřením od pedagogické problematiky výchovy dětí, přednášek psychologických a sociologických témat až po umělecké pojetí divadelní kultury. K samotné tvůrčí divadelní činnosti tedy R. Steiner dospěl až s určitým časovým odstupem svého působení. Přičemž právě přiblížení a vysvětlení odlišnosti dramaticko-umělecké činnosti Rudolfa Steinera nasměrovalo hlavní účel bakalářské práci.

Téma umělecké činnosti Rudolfa Steinera je pokračováním práce ročníkové. Bakalářská práce rozvíjí ročníkovou práci s větším zaměřením na Steinerův postoj ke kulturní společnosti, jeho chápání umělecké účelnosti a jeho interpretaci dramatického umění z duchovního pohledu. Předmět bakalářské práce spočívá v objasnění individuálních názorů a postojů Rudolfa Steinera k umění s následným popisem jeho formy zpracování dramatu vzhledem k duchovnímu obsahu.

Steinerova tvorba je spjatá především s faktory, které nelze obejít, a zaměřit se tak pouze na určitou problematiku, v případě této práce tedy na problematiku uměleckou. Veškeré motivy, kterými se R. Steiner zabýval, jsou vždy postaveny na společném základu, který tvoří právě již

zmíněný duchovní prvek. Pro dokonalejší pochopení Steinerovy tvorby je proto nezbytné nejdříve porozumět samotnému antroposofickému uvědomování. Teprve poté je možné se podrobněji věnovat pouze antroposofickému vztahu k umění a samostatné Steinerově dramatické činnosti.

Bakalářská práce je z tohoto důvodu uspořádána s počátečním objasněním duchovního přesvědčení R. Steinera a představením hlavních myšlenek Antroposofické společnosti. Vysvětlení chápání lidského uskupení na základě duchovní podstaty tvoří nezanedbatelnou část bakalářské práce. Veškerá Steinerova tvorba je založena na daných duchovních podmínkách, které nelze opomenout a věnovat se tak pouze Steinerovu chápání umění.

V návaznosti na vyobrazení základních podstat antroposofie se práce následně zaměřuje na oblast umění v kontextu duchovní naplněnosti. Ke spojitosti mezi jednotlivými částmi bakalářské práce dochází při výkladu pojednávajícím o Steinerově využití divadelních prostředků, kterému je v práci udělen největší prostor. Zde výklad navazuje na zmíněná antroposofická pravidla a její vztah k umění. Poslední část bakalářské práce tvoří pojednání o Steinerově samostatné umělecké činnosti. V této části jsou vyobrazeny čtyři sepsané divadelní hry autora. Více než o analýzu dramát se ovšem jedná o opětovné vysvětlení Steinerových ideálů, kterými rozvíjel divákovu mysl a schopnost duchovního poznání sebe sama.

2 Kritika literatury

Literatura pojednávající o Steinerově životě a díle nabízí nemalé množství dostupných spisů, většinou přednáškového charakteru. Sám Rudolf Steiner, mimo své pokračovatele, zanechal nezanedbatelný počet mluvených projevů, které byly posléze sepsovány. Zdrojem práce se staly především přednáškové cykly vysvětlující Steinerovu tvorbu. Pro bakalářskou práci bylo podstatné nalézt objektivnější pohled popisující Steinerovu práci. Steiner byl skutečně výraznou osobností přitahující ovšem pouze tu skupinu lidí, která jeho názory sdílela. Vymanit se tak z místy až přes příliš nadsazených pozitivních ohlasů představovalo složitější úkol.

Nejvíce objektivní ráz obsahovala přednáška Miluše Kubíčkové s názvem Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera, práci sloužící především pro uchopení Steinerova antroposofického chápání. Dalším zdrojem nesoucím popis stejné problematiky, se stala přednáška Rudolf Steiner tvůrce antroposofie od Zdeňka Váni. Následným objektivnějším zdrojem se stalo hodnocení mysterijních dramát překladatele O. Hudečka, jehož úryvek k vydání Steinerových Mysterijních dramát je umístěn v jejím samotném úvodu.

Výklad pojednávající o Steinerově chápání umění čerpal největší měrou ze Steinerovy přednášky s názvem Goethe jako zakladatel nové estetiky. Vzhledem k vytyčenému předmětu bakalářské práce spis sloužil k pochopení Steinerova vysvětlení účelnosti umění v rámci duchovního obsahu a jeho vztahu k umělecké oblasti. Duchovné pozadí hudby, Eurytmie jako viditelná mluva, O eurytmickom umení, Postavenie eurytmie v Anthroposofickej spoločnosti, Kurz hláskovej eurytmie a Čo to je eurytmie a ako vznikla představují sepsané přednáškové cykly Rudolfa Steinera. Jejich obsah se zaměřuje na široký popis určující význam, pravidla a působnost divadelních prostředků, které Steiner využíval při vytváření svých dramát.

Co se týče zdrojů zabývajících se Steinerovou samostatnou uměleckou činností, patří mezi ně cykly přednášek Oscara Borgman-Hansena Mysterijné drámy R. Steinera, největší měrou podílející se na rozboru Steinerových her. Jedná se o detailně zpracovanou analýzu vnitřního obsahu Steinerových her.

V neposlední řadě je nutno zmínit spis Sergeje O. Prokofjevova, zdroj, ze kterého práce čerpá při vysvětlení duchovního přesvědčení R. Steinera.

3 Duchovní přesvědčení Rudolfa Steinera

„O duchu je nutné mluvit, ale je také nutno brát ohled na formy, kterými jsou lidé v tomto vědeckém věku zvyklí mluvit.“ Rudolf Steiner¹

Celoživotní cíl odrážející se ve tvorbě Rudolfa Steinera stanovoval za nejdůležitější složku k bádání poznání lidských duchovních procesů a její následnou analýzu. V duchovnu Steiner spatřoval možnost pro řešení sociálních otázek současné doby. Prostřednictvím duchovního základu chtěl lidem představit cestu k takovým činům a myšlenkám, které by zmíněné sociální podmínky kladně ovlivňovaly. Steiner zastával názor, že díky poznání duchovna se člověku ozřejmí jeho postavení ve světě, čímž se také zvýší schopnost jeho celkového vnímání své osoby jako součásti světové společnosti.² Hlavním záměrem Steinerovy práce se proto stala touha po začlenění duchovna do běžného lidského života.³

Pro zavedení vytyčeného cíle bylo v první řadě nutné nalézt v evropské společnosti počátku 20. století určité publikum, které by bylo ochotno zcela nevšední myšlenky duchovního principu přijmout. Vzhledem k ryze křesťansky smýšlejícímu prostředí byla jakémukoliv nábožensky odlišnému pohledu přikládána nedůvěra. I přes počáteční zamítnutí obecně vřadným Steiner nakonec dosáhl příležitosti k prezentaci svých názorů. Prostor k prosazení a vysvětlení duchovní podstaty veřejnosti Steiner objevil v Teosofické společnosti, působící na stejném základu chápání lidského ducha. Zde měl jedinečnou možnost upozornit na svou osobu v cyklu přednášek a přiblížit tak své názory většímu počtu posluchačů, které bylo nezvyklému smýšlení zpočátku jako jediné nakloněno. Steinerovo rané působení, uvědomování a vyjasňování přesností ideálu ovšem nebyla Teosofickou společností nijak výrazným způsobem ovlivněna. Jejím přínosem se pro Steinera stala především příležitost sebevyjádření do té doby neznámého „esoterika“. R. Steiner sám nevnímal svou práci v této společnosti za zavazující. Nepřikláněl se k okultním vědám, na které theosofie apelovala. Steiner se snažil vyvinout skutečnou duchovní vědu stojící na základě rozvíjení a poznání člověka jako jedince a

¹ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera* [online]. aktualizace 3. srpna 2011 [vid. 4. března 2013]. PDF formát, 156 KB. Dostupné z:

http://antroposof.sk/diela_pc/kubickova_nahlednuti_do_odkazu_steinera.pdf

² PROKOFJEV, Sergej O. *Karmické bádání Rudolfa Steinera a úkoly Anthroposofické společnosti*. Olomouc: Michael, 2000, 61 s. ISBN 80-86340-06-6.

³ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera* [online]. aktualizace 3. srpna 2011 [vid. 4. března 2013]. PDF formát, 156 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/kubickova_nahlednuti_do_odkazu_steinera.pdf

člověka jako součásti určité společnosti. Již od roku 1902, kdy se datuje Steinerovo počáteční angažmá v Teosofickém prostředí, vytvářel práce obsahově a koncepčně rozcházející se s pravidly této společnosti. První přednášené práce v tomto období s názvem *Eine Anthroposophie* byly se svou zaměřeností na vývoj lidstva předznamenáním pro založení základů společnosti antroposofické.⁴

3.1 Antroposofické smýšlení

Antroposofie měla člověku nabídnout určitého sebe-prozření, pochopení vlastního prožívání a vnímání v rámci světového měřítka. K prosazení názorů antroposofických základů Steiner postupoval dle znalostí studií duchovních podstat, filosofie a přírodních zákonů. Spis *Filosofie svobody* představoval Steinerovu první studii vysvětlující vztahy duchovna k veškerým směrům lidského bytí.⁵ Steiner zde vyzdvihoval ideu trojčlennosti lidské bytosti. Rozděloval člověka na tělo, duši a ducha. Zmíněné rozdělení bylo založeno na logických teoriích, které měly za úkol dokonale spojit tyto části a lépe tak využít jejich souhrnných vlastností. Mimo jiné v trojčlennosti lidského bytí spatřoval naplnění určitých nadmyslových sil, které by měl každý jedinec v sobě opatrovat a dbát na jejich vzájemný souvis. Trojčlennost by měla vytvářet především harmonickou funkčnost těla ve spojitosti s duší a duchem. Steiner vysvětloval, že pokud by člověk pozbyl souvislosti s tímto vnitřním nad-smyslem, pozbyl by také smyslu svého života. Tím, že by člověk svým konáním zavinil ztrátu nadmyslovosti, vytvářel by tak zároveň jistou překážku vývoje světa. V této souvislosti se nadmyslovost a její význam nevztahuje pouze k jedinci, který k této ztrátě nechá dopustit, ale k celé společnosti.⁶

Steiner se svými teoriemi duchovního obsahu snažil vytvořit exaktní vědeckou metodu, pomocí níž by svá tvrzení mohl v jakékoli nastalé společenské situaci jednoznačně prokázat. V průběhu zkoumání dospěl k závěru, že žádná vědní disciplína nedokáže přímo vymezit, kde duchovní poznání vzniká a kde zaniká. Dle Steinera tedy není možné polohu duchovního poznání určit přímočaře.⁷

⁴ VÁŇA, Zdeněk. *Rudolf Steiner tvůrce anthroposofie* [online]. [vid. 23. března 2013]. PDF formát, 340 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/vana_rudolf_steiner_tvurce.pdf

⁵ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera* [online]. aktualizace 3. srpna 2011 [vid. 4. března 2013]. PDF formát, 156 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/kubickova_nahlednuti_do_odkazu_steinera.pdf

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

3.2 Antroposofická působnost

V rozmezí let 1902-1909 Steiner rozvíjel myšlenky duchovního základu s účelem zvýšit u veřejnosti zájem o lidské poznání v souvislosti s tehdejšími přírodními vědami.⁸ Pomocí antroposofických myšlenek se snažil rozšířit a sladit vědecká fakta o člověku se znalostmi smyslovými a rozumovými. Zastával názor, že pokud člověk dokáže naprosto pochopit svou niternou podstatu, dokáže tak také povznést a přiblížit vědy přírodní vědám duchovním.

V přednáškovém cyklu *Úkoly duchovní vědy*, uvedeném v roce 1916, Steiner poprvé předložil pojednání o antroposofickém principu chápání světa a jejího cíle. K lepšímu vysvětlení duchovních názorů veřejnosti zvolil opačnou cestu. Místo vyjasnění, co antroposofie představuje, se v tomto programu zaměřil především na ty odvětví, kterými se antroposofie nezabývá. Zdůrazňoval její neztotožněný postoj k migrování duší. Dále podtrhl nesouhlas s názory vzývající stavy plné extázi, pomocí nichž se lidská duše povznáší ze svého vlastního podvědomí. Zmíněné soudy Steiner pokládal za zaostalé, nebyly totiž nakloněny sociálním tématům tehdejší doby. Výraznou částí přednášek *Úkolů duchovních věd*, mimo porovnávání odlišných pojmání lidského duchovního poznání, tvořilo také úsilí rozřešit vztah antroposofie vůči křesťanskému náboženství.⁹ Díky snaze prosadit tyto poznatky a studie proplétáním jednotlivých nauk Steiner zformoval svou tvorbu k samostatné činnosti a nasměroval tak tímto způsobem také svou veškerou budoucí tvorbu.¹⁰

Následující fáze působení Rudolfa Steinera se v první řadě soustřeďovala na objasnění křesťanské víry v souvislosti s antroposofickým charakterem. Steiner ospravedlňoval duchovní vědu v souvislosti s křesťanským náboženstvím zdůrazněním, že duchovní věda nehledá zastoupení v účelnosti křesťanství. Její záměr spatřoval v reprezentování křesťanství hlubší a niternější cestou. V tomto kontextu Steiner dále dodával, že duchovní věda ujasňuje důslednost křesťanství. Nesnaží se ji tedy znevážit, či nahradit. Steiner rozvíjel křesťanství evropského chápání ideou, která jej měla doplnit o zvyklosti indických, buddhistických a před-buddhistických nauk. Základní poznatky o východních náboženstvích ukládal do kontextu křesťanského náboženství, zachovával k nim však úctu a nepřetvářel základní myšlenky podle antroposofických potřeb. Využíval pouze znalosti, které nepozměňoval a dle kterých mohl lépe poukázat na náboženské zákonitosti. Steiner usiloval o

⁸ VÁŇA, Zdeněk. *Rudolf Steiner tvůrce antroposofie* [online]. [vid. 23. března 2013]. PDF formát, 340 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/vana_rudolf_steiner_tvurce.pdf

⁹ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera* [online]. aktualizace 3. srpna 2011 [vid. 4. března 2013]. PDF formát, 156 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/kubickova_nahlednuti_do_odkazu_steinera.pdf

¹⁰ VÁŇA, Zdeněk. *Rudolf Steiner tvůrce antroposofie* [online]. [vid. 23. března 2013]. PDF formát, 340 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/vana_rudolf_steiner_tvurce.pdf

podrobnější vysvětlení náboženských nauk s cílem poskytnout široké skupině obecnstva nové poznatky. Protože u věřících zaznamenával nesprávné pochopení víry, chtěl pomocí Bible vyložit její hlubší hodnotu. Tímto vystupováním vložil do tehdejší evropské kultury zásadní prvek duchovního obsahu a definitivně se tak oprostil od společnosti teosofické.¹¹

Duchovní věda v rámci antroposofické společnosti měla v jedinci odkrývat skryté myšlení, které Steiner nazýval světovým názorem. Antroposofická společnost měla spojovat náboženské kultury v jeden ucelený náboženský život. Pojmenovávat společnost za ojedinelou duchovní skupinu Steiner rázně odmítal. Antroposofie dle něj představovala fakt, vázající se nejen k vyšším skutečnostem, ale také k pozemskému lidskému bytí. Steiner ve svých přednáškách zdůrazňoval, že je potřeba neopomenout most mezi oběma oblastmi života. V takovém případě totiž člověk propadá jak v náboženském, mravním, tak i v sociálním myšlení do pouhého blouznění, vzdáleného každodenní pravé skutečnosti, které se pak v budoucnu mohou vymstít.¹² „Bez osvojení si sociálního myšlení vyznívá snaha pomáhat bližním a žít s nimi v pravém lidském soužití na prázdno.“¹³ Spojitost mezi lidským duchem a lidskou mravností Steiner shledával za nejvíce závažný vztah určující povahu jedince. „Snažíš-li se udělat jeden krok kupředu v poznání skrytých pravd, učiň zároveň tři kroky kupředu ve zdokonalování svého charakteru k dobru.“¹⁴ Dle antroposofie lze dobro vykládat jako pojem totožný s morálním chováním. Za jediný způsob, jak je ho možné dosáhnout, Steiner považoval bdělý a rozvážný život na pozemském světě, ne tedy ve světě vyšším, nadpřirozeným. Správný obraz člověka a jeho zevnějšku zde ovšem vytváří daleko větší množství nutných předpokladů. Na základě uvedené trojčlennosti antroposofie nevystačila s prostým tvrzením o schopnosti rozdělení lidské podstaty na více složek. Ideál nacházela především v jejich splynutí a především vzájemném fungování.¹⁵

¹¹ KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera* [online]. aktualizace 3. srpna 2011 [vid. 4. března 2013]. PDF formát, 156 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/kubickova_nahlednuti_do_odkazu_steinera.pdf

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

4 Vztah antroposofie k umění

Stanovené myšlenky antroposofické duchovní nauky prostupovaly ve všech směrech do oblastí lidských schopností a lidských možností poznání. Duchovní složka představovala hlavní a stěžejní hodnotu ve veškerých sférách lidského bytí, tedy i v lidské umělecké činnosti. Oblast umění se pro koncept antroposofického smýšlení stala výzvou k probádání. Protože antroposofie spatřovala souvislosti bytí pouze na základě existence duchovna, hlavní metodou zkoumání se stalo uchopení umění v rámci umělecko-duchovního obsahu. Tak, jak všechny lidské činnosti naplněním duchovní vědou nabývaly odlišného významu k jejímu celkovému chápání, umění nebylo výjimkou. Steiner účinnosti umění přisuzoval způsobilost zprostředkovat člověku duchovno ze světa smyslů.¹⁶ Z antroposofického přesvědčení tedy vyplývá, že duchovno se k člověku dostává právě skrze umění.¹⁷

Přesvědčení o duchovní roli umění kladlo důslednost nejvíce na vnitřní hodnotu uměleckého díla. Duchovní nauka shledávala ve vnitřní obsahovosti umění skryté významy a cíle. Steiner vysvětloval, že lidstvo nebylo dlouhou dobu schopné tyto skryté znaky odhalit a pochopit. Obecně tedy, dle Steinerových úvah, člověk dospěl k porozumění umění později, než začal samotné umění vytvářet a přijímat. V kontextu nalezení duchovna v umění Steiner předkládal, že k dosažení „správného“ pochopení umělecké úlohy je především zapotřebí vnímat umění jako lidské uplatňování náboženského poslání.¹⁸ Teprve přijmutí tohoto poznatku může vést k odkrývání skrytých významů umění a tím také k dospění ke zmíněnému porozumění úlohy umění.

Steiner si byl vědom, že umění je a bylo vytvářeno za účelem splnění určitých lidských požadavků a očekávání. Byl přesvědčen, že člověk během své existence vždy cíleně vyžadoval umění tvořit a přijímat. Nad čím však polemizoval, byly způsoby, podle nichž je umění člověku běžně předkládáno. V lidské umělecké činnosti a recepci umění Steiner shledával v první řadě nástroj

¹⁶ STEINER, Rudolf. *Postavenie eurytmie v Antroposofickej spoločnosti* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z:

http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_postavenie_eurytmie.pdf

¹⁷ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z:

http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

¹⁸ STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

k poskytnutí určitého osvobození zaslepených a temných pudů.¹⁹ Na zmíněném principu chápání umění vysvětloval, že právě bez tohoto vyproštění nelze objekty krásy vnímat s jejím plným vnitřním posláním. Nelze tedy ani umění vysloveně porozumět. Steiner upozorňoval, že jediná možná cesta k pochopení umění vede nejdříve k uvědomění skryté duchovní složky umění.²⁰

Steinerovy úvahy týkající se umění, co by prostředku duchovního poznání a poslání, prisuzovaly umění odlišný způsob jeho vnímání, přímo do konkrétních uměleckých prací ovšem nezasahovaly. Steiner se zaměřoval pouze na uměleckou účinnost s ohledem na její vnitřní duchovní strukturu. Přičemž právě ve zmíněné účinnosti umění se snažil nalézat konkrétní souvislosti umění a duchovní vědy. Steiner byl přesvědčen, že díky propojení těchto dvou složek je možné dosáhnout vyššího uměleckého principu a tím také vyššího cíle lidského uměleckého uspokojení.²¹

Při objevování a vytváření konečných závěrů, týkajících se duchovního významu umění, Steiner postupoval dle všeobecně známých historických skutečností uměleckých odvětví, ne pouze na základě antroposofických předpokladů. Dosažení zmíněného vyššího poznání umění Steiner vnímal za zcela nezbytné. Snažil se proto dokázat svá tvrzení především takovým způsobem, aby vzniklé analýzy, vzhledem k postoji nutného obsahu duchovna v umění, mohly být aplikovatelné univerzálně a vždy platně. Steiner si byl vědom, že bez dodržování linie dějin umění by nebylo možné jednotlivé mínění komplexně prokázat.

Steiner byl toho mínění, že v okamžiku schopnosti rozpoznání duchovní složky ve spojitosti s uměním by již nedocházelo k zatemňování smyslů a člověk by byl schopen plně umění vnímat. Hlavním stanoveným cílem Steinerova bádání v uměleckém prostředí se tak stalo úsilí objasnit prostupnost duchovna a přijímaných objektů krásy v jejich vzájemné souvislosti.

4.1 Duchovní složka v umění

Vzhledem k vytyčeným antroposofickým zásadám duchovního obsahu Steiner nejdříve formuloval pravidla, na jejichž základě by mělo být umělecké dílo sestaveno. Steiner vnímal

¹⁹ STEINER, Rudolf. *Duchovné pozadie hudby* [online]. aktualizace 1. října 2011 [vid. 7. března 2013]. PDF formát, 84 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_duchovne_pozadie_hudby.pdf

²⁰ STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

²¹ Ibid.

jednotlivé druhy uměleckých prostředí jako materiály, kterými vždy prostupuje duchovno.²² Přičemž za hlavní duchovní složku v uměleckém pojetí pokládal skutečnost smyslovou. Steiner byl toho přesvědčen, že umění je odlesk ducha ve světě smyslů. Umění celkově přiznával pozici ležící uprostřed duchovní skutečnosti a tím, co nám zjevuje smyslový svět.²³ Za jedinou možnou zobrazovanou skutečnost, které umění zprostředkovává, tak spatřoval pouze zmíněnou skutečnost smyslovou.²⁴ Steiner však upozorňoval na nutnost přítomnosti dalších aspektů, jež se na vytváření uměleckého díla podílejí. Vyobrazení smyslové skutečnosti tedy k úplnému docílení umělecké účinnosti, tak jak ji pojímala antroposofické smýšlení, samo o sobě nepostačovalo. Dle Steinera může být člověk schopen vnímat umění jako určité náboženské poslání výlučně za předpokladu, kdy je umění řádně uspořádáno v návaznosti na všechny duchovní prvky.²⁵ Pro dosažení tohoto záměru považoval za naprosto nezbytné, aby v daném uměleckém díle byla dodržena jednotnost, všeobecnost a především nutnost.²⁶ Pouze v takovém uspořádání je člověk teprve schopen vnímat umění jako náboženské poslání a docílit tak vyššího poznání.²⁷ Steiner přisuzoval důležité postavení jen tomu umění, které zastává přednostně tohoto seskupení. S jakýmkoliv zapojením nahodilosti do uměleckého díla nesouhlasil.

Zavrnutí nahodilosti v díle objasňoval předpokladem, že by celkové vnímání díla mohlo být poškozeno.²⁸ Pro své mínění o nevhodnosti zařazení nahodilosti mezi nástroje zprostředkovávající umění se snažil nalézt způsob pro jeho platné prokázání. Steiner si uvědomoval, že pokud dokáže nahodilost vyvrátit, doloží tak zároveň správnost názorů týkajících se dodržení řečené jednotnosti, všeobecnosti a nutnosti. Postupem k získání působnosti daných tvrzení zvolil způsob jejich aplikování na konkrétní umělecká období.

²² BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mystérijně drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

²³ STEINER, Rudolf. *Postavenie eurytmie v Antroposofickej spoločnosti* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_postavenie_eurytmie.pdf

²⁴ STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

²⁵ *Ibid.*, s. 6.

²⁶ *Ibid.*, s. 6.

²⁷ *Ibid.*, s. 6.

²⁸ *Ibid.*

4.2 Problematika uměleckého napodobování přírody

Steinerův vztah k umění byl utvořen východiskem ve spojení duchovní vědy a vnímání umění. Jak bylo výše zmíněno, Steinerův cíl tkvěl především v platném prokázání této spojitosti. Zaměřil se tak na jednotlivé etapy umění s naprostým respektem k ustanovené linii historie umění. Pomocí zvolené metody zkoumání a posuzování uměleckých oblastí se ovšem setkal se vznikajícími komplikacemi v prokázání svých přesvědčení, na kterých byla antroposofie založena. Na největší nesrovnalosti vztahující se k antroposofické podstatě narazil především v chápání umění pomocí napodobování přírody.²⁹

Jak Steiner podotýkal, lidský duch se musí vázat především na věčnost. Napodobování přírody proto Steiner zcela zamítal právě pro její navázání s nahodilostí.³⁰ Při následujícím studiu zprostředkování umění dle napodobování přírody však Steiner nacházel nesoulad s principy antroposofie ve větší míře.

Steinerovo osobní stanovisko vůči napodobování přírody v rámci duchovního poznání zastávalo velmi skeptický postoj. Přímočarému napodobování přírody přisuzoval bezvýznamnou a prázdnou hodnotu.³¹ Pro podložení svých názorů Steiner odkazoval na chápání umění starověkého Řecka, plně vycházejícího z principu přírodního napodobování. V této souvislosti vysvětloval, proč starověké umění pokládá ve spojení s duchovním poznáním za vylučující. Steiner přikládal umění této doby jedinou úlohu v tématech zobrazování, a to v zobrazování plynoucího života ve velmi úzkém vztahu se zobrazováním plynutí přírody.³² V absolutním kopírování přírody Steiner v tomto smyslu shledával pouze minimální množství věci původní a také minimální množství prosté duchovní skutečnosti.³³

Bez dostatku skutečnosti duchovní je ovšem, dle Steinerových úvah, možnost dosažení vyššího poznání umění neuskutečnitelná. Napodobování skutečnosti ve smyslu jejího spojování s metodou napodobování přírody tedy odmítal akceptovat.³⁴ V případě naprostého sloučení ducha s přírodou v jednu část bylo dle Steinera nemyslitelné, aby se zrodila věda o umění tak, jak ji známe v dnešní době. Steiner po důkladném rozboru umění starověkého principu však současně podotýkal,

²⁹ STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid., s. 3.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid., s. 4.

že by věda o umění nemohla vzniknout ani za předpokladu naprostého odloučení duševního prvku od přírody.³⁵

Ze zmíněného smýšlení by mohlo být usuzováno, že se Steiner dopustil určitého rozporu, co se ucelenosti jednotlivých antroposofických zásad týče. V bezpodmínečném sloučení přírody s duchovní složkou prostor pro lidské poznání umění nezaznamenával, v jejich odloučení nicméně také nikoliv. V souvislosti s napodobováním přírody Steiner doplňoval, že vzniklé druhy umění během svého vývoje pokračovaly většinou tak, že se stávaly naturalistickými. Původní podněty se tedy ztratily a nastoupilo právě ono napodobování, pouze však na způsob představení vnějších zákonitostí, ne vnitřního a jediného zásadního duchovního prvku.³⁶

4.3 Steinerovo ovlivnění Goethem

Rozpracování problematiky napodobování přírody vůči nutnému umělecko-duchovnímu obsahu nasměrovala Steinerova k zápornému postoji. K rozřešení problematiky napodobování a nahodilosti ve vztahu k úloze duchovna však stále nenacházel správný postup k jejímu prosazení. Steiner se zamýšlel nad důvodem lidského povznesení nad stanovisko umění řecké doby.³⁷ Nedokázal ovšem svá přesvědčení mimo podepření antroposofického smýšlení platně dovodit. K závěrečnému ucelení názorů týkajících se napodobování přírody dospěl teprve prostřednictvím studia J. W. von Goethových prací.

Dle Goetha umělec v jednotlivostech přírodu věrně a oddaně napodobovat musí. Ve vyšších oblastech umělecké činnosti, kde se obraz teprve stává skutečným obrazem, však umělec může svůj osobitý projev nechat plně prostoupit.³⁸ Goethovy myšlenky Steinerův pohled vůči napodobování přírody silně ovlivnily. Ač s přímočarým napodobováním přírody nesouhlasil, seznámil se s faktem, který vyřazení přírody jako takové zásadně vylučoval. Na základě inspirace Goethem stavěl Steiner přírodu do pozice, díky které může člověk dospět k chápání vyššího principu umění. Podle Goetheho je totiž pro uměleckou tvorbu potřeba nalézt určitý bod, z něhož se dá mnohé další vyvinout.³⁹

³⁵ Ibid.

³⁶ STEINER, Rudolf. *Čo to je eurytmia a ako vznikla* [online]. aktualizace 19. prosince 2011 [vid. 29. března 2013]. PDF formát, 136 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_co_je_eurytmia.pdf

³⁷ STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

³⁸ Ibid., s. 11.

³⁹ Ibid., s. 10.

Steiner Goethův postup při vytváření děl přeměnil k antroposofickému vnímání umění. V kontextu antroposofie tak předkládal, že tvůrčímu umělci musí být vnější podoba jeho díla výrazem celého nitra.⁴⁰ Steiner dále zastával stanovisko: „*U přírodního výtvoru zůstává vnější podoba pozadu za svým nitrem a poznávající lidský duch musí vnitřní stránku teprve objevit. Zákony, jimiž se umělec při své práci řídí, nejsou tedy ničím jiným, než věčnými zákony přírody, jenže v čisté formě, neovlivněné žádnou překážkou. V podstatě uměleckého díla nespočívá tudíž to, co je, nýbrž to, co by být mohlo; tedy nikoli skutečnost, ale možnost.*“⁴¹ Z uvedeného Steinerova výkladu vyplývá, že umělec musí využívat přírodních nástrojů k dosažení svého konečného výtvoru. Měl by být ovšem motivován k jejímu překonání. To, co tedy umělec v konečné fázi recipientům představuje, musí vyvěrat z přírodních zákonů, ale především musí umělecké dílo tyto přírodní zákony předčít. Dle Steinera musí být předměty předváděné umělcem dokonalejší než v přírodě. Ona dokonalost vychází z originality a schopností umělce a umělecké dílo tak vyrůstá nad sebe samo.⁴²

4.4 Pojetí krásy v rámci duchovního obsahu

Vzhledem k výše zmíněným přesvědčením a názorům, co se prostředků přírodních zákonů týče, se Steiner snažil objasnit „správné“ pojetí a pochopení krásy. Steiner pojem krásy opět stavěl do vztahu s využitím nástrojů přírody. Příroda dle něj žádnými krásnými předměty nedisponuje. Jak bylo zmíněno, umělec má dbát na dodržování přírodních zákonů, musí však svým dílem vytvořit určitou nadhodnotu vůči přírodě samotné. O uvedenou nadhodnotu se v tomto kontextu jedná v případě, kdy umělec vytvoří dílo, které lze označit za krásné. „*To, co je krásné, je pravdivější než příroda, protože představuje to, čím (co) chce příroda být, ale čím (co) být nemůže.*“⁴³ Tímto Steiner vysvětluje, proč krásu v poměru s přírodou všeobecně označuje za neskutečnou, nepravdivou.⁴⁴

Steinerův hlavní motiv v prezentaci umění byl založen na žádostivosti objevit vyšší cíle umění, odkrývat skryté duchovno v umění. V souvislosti skrytých prvků umění se Steiner opět navracel k odkazům Goetheho. Goethe považoval krásu za skryté významy umění.⁴⁵ Aby člověk mohl docílit vnímání krásy uměleckých děl, musí ovšem nejdříve proniknout k významům přírody. Pro získání „správného“ obsáhnutí umění pokládal Steiner krásné objekty za reálnou látku, kterou

⁴⁰ Ibid., s. 10.

⁴¹ Ibid., s. 10.

⁴² STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

⁴³ Ibid., s. 10.

⁴⁴ Ibid., s. 10.

⁴⁵ Ibid., s. 10.

prostupuje látka ideální. Vysvětloval mylnou domněnku, že by odkrýváním duchovních prvků umění člověk podmiňoval proniknutí ideální látky, tedy něčeho nadpozemského, do světa, v němž žije. Steinerovy úvahy měly naopak člověka vést takovou cestou vnímání umění, aby se sám dokázal ideálnímu světu co nejvíce přiblížit. K tomu měla člověku dopomoci právě duchovní složka.⁴⁶

Na základě duchovní složky Steiner následně udával odlišnou hodnotu i vyvolaným emocím způsobeným přijímáním umění. Zdůrazňoval, že radost, která je uspokojována na objektech krásy, není totožná s radostí čistě intelektuální. Ta totiž vzniká v čistě duchovnosti. Umění, které je založeno na uspokojování radosti neideální, tak Steiner považoval za směřující k rozpadu.⁴⁷

Vzhledem k chápání krásy byl duchovní podtext zastoupen osobitým způsobem také na poli estetiky. Steiner byl přesvědčen, že estetický vjem je pouze jiným vyjádřením radosti, přičemž nezaznamenával rozdíl mezi jakoukoliv vyvolanou radostí a radostí estetickou.⁴⁸ Vysvětloval, že nejrůznější city a pocity duše již nejsou v kontaktu s duchem krásy plně prostoupeny.⁴⁹ Působnost estetiky měla vzniklou situaci vyrovnat. Za stěžejní úkol estetiky tak Steiner považoval především její funkčnost spojovat duchovno a krásu.⁵⁰ Měla tedy vykonávat jejich určité zprostředkování.

Díky působení estetiky je dle Steinera možné doložit, jak se k lidem dostaly jisté duchovní podněty umění. Pro vysvětlení dodával, že lidé způsobilí přijmout tyto podněty z vyšších světů je jsou schopni ztlumeně vyjádřit lidskou tvorbou ve fyzickém světě.⁵¹ Tímto způsobem Steiner určoval vznik druhům umění.⁵² Přičemž největší pozornost věnoval umění divadelnímu, na které posléze zaměřil také svoji tvorbu.

⁴⁶ Ibid., s. 10-11.

⁴⁷ STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf, s. 11.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid., s. 17.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 27.

⁵² Ibid., s. 27.

5 Steinerova koncepce dramatických prací

Steinerova potřeba oživit a zvýraznit ideu duchovní podstaty širšímu publiku, jej vedla k programní činnosti doplnit jí o umělecké odvětví.⁵³ Přednášky na teoretické úrovni již nepokládal za dostačující, jeho záměrem bylo rozšířit je o zřetelnější vizuální součást a nápaditým způsobem tak projevit osud jedince ve vztahu k nadmyslovému světu.⁵⁴ Rozhodnutí přechodu od přednáškových cyklů k ryze umělecké činnosti však s sebou přinášela určitou problematičnost. Rudolf Steiner se svými myšlenkami snažil divákům předeslat antroposofické názory. Objasňováním svých názorů prostřednictvím divadelních her se však připravil o možnost ilustrovat danou problematiku několika úhly pohledu a také o okamžité vysvětlení v případě diváckého neporozumění. Právě podstata lidského poznání byla totiž zásadním a jediným cílem Steinerovy práce. Ohraničenou dobou divadelního představení se Steiner uvedenému nepochopení obecnstva vystavoval.

Umělecké zpracování prací Rudolfa Steinera se zaměřením na jejich utváření v divadelní koncepci vykazuje řadou rozdílných znaků, jaké mohlo obecnstvo do té doby v divadelním prostředí v evropském kulturním kontextu spatřit. Zásadní odlišný prvek v utváření dramatického celku zde pochopitelně představovalo pojetí antroposofického smýšlení, na kterém Steiner veškerou svou uměleckou činnost zakládal. Steiner pomocí zmíněného antroposofického přesvědčení určoval charakter dramatických děl, které nebyly založeny pouze na běžné divadelní povaze představení děje, postav, zápletky, vyvrcholení, pointy a ukončení děje.⁵⁵

Steiner vysvětloval, že smyslem dramatu je uchopit osud člověka ve vztahu k nadmyslovému světu.⁵⁶ Za nejvhodnější téma dramatu spatřoval pouze jeho vztah k bohům.⁵⁷ Dle stanovené normy ve volbě námětu nacházel Steiner sympatie ve zpracování antických dramát. Jak

⁵³ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

⁵⁴ STEINER, Rudolf. *Postavenie eurytmie v Antroposofickej spoločnosti* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_postavenie_eurytmie.pdf

⁵⁵ STEINER, Rudolf. *Mysterijní drama (I) – Brána zasvěcení* [online]. přeložil Otakar HUDEČEK [vid. 18. března 2013]. PDF formát, 464 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/steiner_mysterijni_drama_I.pdf

⁵⁶ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf, s. 4.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 4.

bylo výše uvedeno, napodobování přírody však pokládal za neúplnou cestu vyjádření autora a jeho myšlenek. Pro tvorbu vzniklou na základě mimetického uvažování proto nenacházel východisko. Ne ovšem ve smyslu znevažování antické tradice, ale v počátku mimetického osvojení.⁵⁸

Podstata antroposofie měla ve Steinerových dramatech nadhodnocený účel vůči ostatním divadelním prvkům vytvářejících charakteristický divadelní profil. Projevovala se především zvýšenou mírou v množství skrytých symbolů. Tyto symboly nabývaly na významu jejich odkrýváním, ke kterému docházelo během zobrazovaných divadelních jednání postupně s dějem. Právě pro svou identifikaci a viditelné odlišení uměleckého pojetí od klasických dramát současníků tohoto období získaly Steinerovy dramata přívlastek mysterijní. V případě místa určení k předvedení mysterijních dramát rozdíl od místa konání dramát tradičních nevznikaly. Stejně jako klasické zpracování dramatických her byly mysterijní dramata spjata a určeny v první řadě pro prostředí divadelní. Co se ovšem týče vnímání tohoto druhu divadelní hry diváky, výraznější diferenciace a odchylky již vznikaly. Hlavní a zásadní ukazovací prvek zde vytvářela složka duchovního obsahu vyskytující se ve formě duchovní imaginace. Základní podstata příběhu tedy natolik nepodléhala přehnaným teatrálnostem příznačné herecké gestikulace, mimice, či přetváření emocí dle osobitých schopností herců. Předním principem mysterijních dramát, který upozaďoval základní postup ve vytváření hry, tkvěl v zobrazování iluzivního, vyššího, nepozemského světa.⁵⁹

5.1 Význam uměleckých prostředků

Steiner si stanovil jasnou představu umělecké linie, kterou by se mysterijní drama mělo ubírat. Chtěl dosáhnout okamžiku, kdy se u nevzdělaného pozorovatele duchovního odvětví v mysterijním dramatu průkazně objeví pochopení celkového dojmu vyvolaného autorem.⁶⁰ Právě proto přikládal velmi důležitou úlohu uměleckým prostředkům. Zastával názor, že autor sám o sobě není způsobilý volit mezi jednotlivými prostředky k vytvoření svého díla formou nahodilostí. Pokud by autor díla postupoval pomocí čiré nahodilosti jednotlivých prostředků odlišných druhů umění, dílo by zcela ztratilo smysl a budoucí existenci. Veškerá umělecká oblast tvorby má totiž své prostředky již stanovené. Kombinovat umělecké vyjadřovací prostředky považoval za nemyslitelné. Pro dosažení

⁵⁸ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 27.

⁵⁹ STEINER, Rudolf. *Mysterijní drama (I) – Brána zasvěcení* [online]. přeložil Otakar HUDEČEK [vid. 18. března 2013]. PDF formát, 464 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/steiner_mysterijni_drama_I.pdf

⁶⁰ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2.

ucelenosti díla je proto jediným možným řešením, vzhledem k umělecké oblasti, dodržovat tyto pravidla zcela nezbytně. Neznamená to však, že by autor nemohl pro své dílo využít prvků, které by se přímo s daným odvětvím umění neslučovalo. Je ovšem nutností, aby tyto prvky umělec zpracovával prostředky právě toho uměleckého odvětví, jež zobrazuje.⁶¹ V případě divadelního umění Steiner postupoval následovně. Mezi obvyklými prostředky, které divadlo nabízí, se snažil nalézt nové individuální prostředky s cílem přeměnit jejich podobu. Hledal tedy nové možnosti uchopení jednotlivých prostředků, jež je divadlo schopno nabídnout a nechal je vzájemně pronikat mezi sebou.

5.2 Využití uměleckých prostředků v mysterijním dramatu

Jedním z příkladů odlišného pojetí divadelních nástrojů v mysterijních dramatech ztělesňovala práce s jevištěm. Ve spise Eurytmie jako viditelná mluva Steiner případnému obecnstvu poskytuje postup ke správnému rozeznání přeneseného pojmenování na základě určitých podobností divadelních opatření. V souvislosti s nezbytným dodržáním řádu volby prostředků Steiner postupně utvářel význam jeviště v mysterijním dramatu. Zkoumal individuální možnosti znázornění příběhu na jevišti s cílem vyobrazit jej tak, aby byl divák schopný oddělit příběh od svého vlastního života. To, co se na jevišti odehrává, totiž v praktickém životě nabývá naprosto jiného obsahu důležitosti. Steiner zastával názor, že vše, co se na jevišti divákovi představuje, má určitou hodnotu. Nic ze zobrazeného tedy není dáno náhodě, či momentální improvizaci. Divák musí být schopen odhalit tyto hodnoty. Steiner na tomto základě apeluje na diváka a jeho pozornost. Dle něj totiž umělecké dílo, v tomto případě divadelní hra, vzniká a nabývá významu právě mezi zobrazovaným příběhem na jevišti a tím, co zobrazované v divákovi vyvolává za pocity a emoce.⁶²

Zásadní úlohu divadelního hlediště Steiner spatřoval především v rozmanitosti pohybu herce. Divadelní pohyb dle Steinera zastává rozdílných hodnot a vnitřních dosahů. Divák mysterijního dramatu musel být srozuměn s tímto faktem, aby tímto poznatkem dokázal rozeznat hodnoty umělecké od hodnot všedního života. „*Musíme například vedieť, že má istý význam, keď herec v niektorej dráme postupuje zozadu dopredu. Na javisku to absolútne neznamená to isté, ako keď človek prechádza zozadu dopredu v nejakej miestnosti; musíme totiž mať na zreteli celé prostredie,*

⁶¹ STEINER, Rudolf. *O eurytmickom umení* [online]. aktualizace 23. prosince 2011 [vid. 11. březen 2013].

PDF formát, 100 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_o_eurytmickom_umeni.pdf

⁶² Ibid.

*musíme počítat aj s hľadiskom, pretože umelecké dielo sa tu rozvíja medzi javiskom a tým, čo sa deje s divákmi.*⁶³

Hereckému pohybu byly kladeny přísná pravidla, která se ovšem nevztahovala přímočaře k pohybu podobné jevištní choreografii, nebo danému místnímu rozvrhnutí rozestupu mezi herci. Cílem odlišného pojetí prezentace pohybového umění mysterijních dramát tkvěl v dosahu součinnosti a aktivace pohybové stránky s pocity recipientů, se záměrem získat ucelený duševní projev.⁶⁴

V propojení individuálních citů s pohybem byl začleněný, ač velmi specifickým způsobem, značný vliv expresionismu. Jeho míra v mysterijním dramatu byla ovšem prostoupena pouze v rámci jeho uzpůsobení a přetvarování vůči mysterijním specifickým. Steiner sám označil za nejvíce prostupující útvary formující mysterijní drama tři základní formy výrazů- výraz lidského těla, výraz citu a výraz charakteru, který se vlévá do hereckých končetin. Aby mohly být tyto postupy výrazů uplatněny, bylo však nutné doplnit je ještě o další složku, a to složku prosazující úlohu tří rozdílných barev. Jedna tedy určující právě pohyb, druhá cit a třetí pak zmíněný charakter.⁶⁵ Tyto formulované zásady pro vznik a působnost mysterijních dramát Steiner označoval uceleným pojmem eurytmie.

5.2.1 Účinek eurytmie v mysterijním dramatu

Eurytmie byla na základě Steinerova chápání umění se všemi svými spojitostmi uměleckých odvětví pokládána do pozice, která nejlépe vystihovala spříznění celku umění s lidským jedincem.⁶⁶ V rámci Antroposofické společnosti byla eurytmie považována za zdroj k poznání duchovnosti.⁶⁷ Rozborem eurytmického obsahu Steiner znázorňoval jednotlivé postupy, jak u obecnosti uskutečnit vrcholu požadovaného vnímání. „...V hereckém umění slouží to, co herec vytváří sám na sobě, jenom v podřadné míře celkovému podání... Toto podání neztrácí v umělecké tvorbě na člověku samotném, nýbrž používá vlastně člověka k tomu, aby v jednotlivých případech vždycky napodobovalo to, co je v člověku samém tady na Zemi už předem dáno a vypěstováno...“⁶⁸ Tímto Steiner vysvětluje, že

⁶³ Ibid.

⁶⁴ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 21.

⁶⁵ Ibid., s. 21-23.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ STEINER, Rudolf. *Postavenie eurytmie v Antroposofickej spoločnosti* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_postavenie_eurytmie.pdf

⁶⁸ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 48.

eurytmie svým způsobem využívá člověka, herce i diváka, jako svůj výrazový prostředek, vždy ovšem se zanedbáním lidského všedního života.⁶⁹ Aby totiž eurytmické umění mohlo dosáhnout plného charakteru a hodnoty uměleckého díla, je potřeba umělecké dílo co nejvíce oprostit od veškerých součástí, které pouze duchovního obsahu nenabývají.

Zproštěním ryze neduchovních, tedy vnějších, prvků v eurytmickém umění však dle Steinera stále nestačí k jejímu úplnému vnímání podoby hotového uměleckého díla. V souvislosti s pohybovou složkou musí eurytmie přijímat a řádně dodržovat nejdříve jednotlivé pohybové prvky. Teprve za tohoto předpokladu jí bude umožněno celkově zprostředkovávat zmíněné duchovno.⁷⁰

Vzhledem k množství a možnostem kombinací gest bylo pro herce pravděpodobně složitým úkolem uchopit eurytmické učení bez dostatečné přípravy. Bez znalostí antroposofického pohlížení na duchovní podstatu by eurytmické zásady herec nejspíše nebyl vůbec schopný divákům zprostředkovat. Herec, dle Steinerova apelu na hereckou práci, totiž nemá žádnou možnost objektivního zprostředkování eurytmického umění.⁷¹ Umění eurytmie tedy nemůže oddělovat od vlastní osoby. Jinými slovy je herec naplněn především duchovním obsahem a uměleckou složkou, ze které nemůže pro „správné“ eurytmické znázornění vystoupit. Pro objasnění své důslednosti vůči herecké práci dává Steiner do poměru eurytmickou práci herce s uměleckou prací malíře. Malířská práce není pobízena, ani povinna propojovat duši umělce s jeho tvorbou. Ne ovšem ve smyslu samotné tvorby, ale především v okamžiku, kdy umělec dané dílo vystaví obecnstvu. V tomto momentu dochází k estetickému vnímání díla recipienty. Další umělcovo propojení s dílem pro divákovu schopnost přijímat dílo už však není nutností. Herecká práce znázorňující mysterijní drama s eurytmickým podkladem musí, na rozdíl od uvedené malířské práce, s uměleckým projevem naprosto splynout v jedno uskupení. Ve spojitosti pohybové složky s eurytmickým pojetím v mysterijním dramatu tedy herec na jevišti určoval svými pohyby autorem vytyčené významy.⁷²

5.2.2 Důraz eurytmie na mluvený přednes

Mimo důležitost znázorňování pohybu na jevišti kladl Steiner silný důraz na mluvené slovo. To představovalo další aspekt, který ve vztahu k eurytmii mysterijní drama vytvářel. Mluvenému slovu bylo, stejně jako pohybovému vyobrazení příběhu, uloženo poněkud odlišný význam, než

⁶⁹ Ibid., s. 49.

⁷⁰ STEINER. Rudolf. *Kurz hláskovej eurytmie* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_kurz_eurytmie.pdf

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

v klasickém zpracování dramatických her tehdejší doby. Steiner již vysvětloval, že herecké umění používá především ty prvky, které jsou používány v běžném životě. Herecké umění s těmito prvky ovšem musí zacházet poněkud zřetelněji. Steiner následně podotýkal, že pokud chceme dosáhnout toho, aby se běžná mluva mohla stát něčím intimnějším, musíme k ní přiřadit jistá gesta.⁷³ V mysterijním dramatu tedy pohybová složka a mluvené slovo fungují vedle sebe ve vzájemné spojitosti.

Eurytmie se v této souvislosti mohla dále v uměleckém projevu vyvíjet výhradně vedle umělecky zachyceného umění slyšitelné řeči.⁷⁴ Steiner své přesvědčení o úloze eurytmie vzhledem k mluvenému slovu následně doplňoval: „*Len ten kto je schopný uchopiť, to čo je dané v počutelnom slove, aj umelecky, môže v sebe vyvinúť citlivý zmysel pre to, ako sa v eurytmii pretvára niečo počutelného v niečo viditeľného.*“⁷⁵ Pokud tedy má herec využívat mluvené slovo ve smyslu eurytmického umění, je jeho proniknutí do samotného jádra řeči nevyhnutelné.⁷⁶

Steiner vytyčil přesné podmínky pro herecký mluvený přednes, založené na rozlišování mluveného slova. Recitace je dle stanovené funkce eurytmie sama o sobě neúplná, není tak možné jejím prostřednictvím vyjádřit veškeré skryté významy. Steiner proto recitační umění doplňuje o umění deklamace. Vzhledem k mluvenému slovu přikládá Steiner pojům recitace a deklamace odlišnou funkčnost. Důležitost jejich významu, ač se lišil, právě mluvený přednes v mysterijním dramatu vytvářel.⁷⁷ Dle Steinera recitace a deklamace uplatňují v mluveném přednesu polohu mezi zpěvem a běžně používanou řečí.⁷⁸ Zatímco deklamace se v mysterijním dramatu vyznačuje zabarvením hlasu přednášejícího, recitace je stanovena přesně danými rytmickými pravidly mluvy. Deklamace, kterou lze chápat také jako intonační normu, je navíc spjatá s vnitřním duševním dějem, tedy tím, co Steiner označuje za vůli. Jakákoliv volná představa myšlenek přednášejícího je zde naprosto upozaděna.⁷⁹

Zapojení pojmů recitace a deklamace zapříčinila mluvenému přednesu nový rozměr. Steiner vytyčil recitačnímu a deklamačnímu umění pravidla, která se na základě jejich vzájemného působení

⁷³ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 48.

⁷⁴ STEINER, Rudolf. *Postavenie eurytmie v Antroposofickej spoločnosti* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_postavenie_eurytmie.pdf

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ STEINER, Rudolf. *Kurz hláskovej eurytmie* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_kurz_eurytmie.pdf

⁷⁷ STEINER, Rudolf. *O eurytmickom umení* [online]. aktualizace 23. prosince 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 100 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_o_eurytmickom_umeni.pdf

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

podílela na celkovém dojmu přednesu. V mysterijním dramatu ovšem uvedené funkce recitace a deklamace uplatňovaly pouhý zlomek v porovnání s tím, v čem Steiner shledával jejich prioritní zastoupení. Recitace a deklamace měla dle Steinera především odkrývat významy souhlásek a samohlásek. Steiner se domníval, že přednes určitých samohlásek a souhlásek v rámci mluveného slova mají přímý vliv na lidskou náladu. Přičemž souhlásky i samohlásky vykazují následně určujícími hodnotami, ke kterým Steiner podával další ozřejnění pro snadnější pochopení jejich úlohy. Souhlásky je třeba v tomto kontextu chápat jako způsob prvotního uchopování věci, seznámení s ní. Způsobem, jakým jsme souhlásky vzhledem k vlastnímu porozumění schopni zachytit, se následně formují do konečné podoby. Souhlásky tedy určují podobu věcí tak, jak je člověk schopný je vnímat. Samohlásky na rozdíl od souhlásek vycházejí z vnitřních zákonitostí, vyjadřují naplněnost lidské duše.⁸⁰

Steiner byl přesvědčen, že v dané chvíli právě uplatnění hlásek u diváků vyvolá určitou odezvu. Proto bylo potřeba formovat samohlásky a souhlásky pro dokonalé podtrhnutí hudebních divadelních složek, či přístupu samotného básníka- herce k řeči.⁸¹ Pro ujasnění důležitosti uvedeného apelu na vhodné používání slov, je nutné si uvědomit, že Steinerova mysterijní dramata byla napsána německým jazykem. Jakékoliv nahrazení němčiny by tak mohlo zapříčinit zcela nepatřičnou náhradu požadovaného úmyslu.⁸²

Po předložení eurytmických zásad Steiner předkládal, že způsoby recitačních přednesů jsou divákům běžně předváděny chybnou metodou. Obvyklým postupem recitačních přednesů bylo jejich vytváření na základě naturalismu. Steiner uznával, že vyjadřování základní podstaty pomocí naturalismu úzce souvisí se schopností herecké recitace a divadelní řeči.⁸³ Jak bylo ve výše zmíněné kapitole řečeno, ryze naturalistické zpracování však naprosto odmítal. Podstata mysterijních dramát měla projevovat v první řadě citové prožívání duše. Jazykové zprostředkování tedy nemohlo být výjimkou.⁸⁴ Divadelní recitaci tak Steiner stavěl proti přirozenému naturalismu, protože pokud by u

⁸⁰ STEINER, Rudolf. *Čo to je eurytmia a ako vznikla* [online]. aktualizace 19. prosince 2011 [vid. 29. března 2013]. PDF formát, 136 KB. Dostupné z:

http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_co_je_eurytmia.pdf

⁸¹ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 18.

⁸² STEINER, Rudolf. *Mysterijní drama (I) – Brána zasvěcení* [online]. přeložil Otakar HUDEČEK [vid. 18. března 2013]. PDF formát, 464 KB. Dostupné z:

http://www.antroposof.sk/diela_pc/steiner_mysterijni_drama_I.pdf

⁸³ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2, s. 17.

⁸⁴ STEINER, Rudolf. *Čo to je eurytmia a ako vznikla* [online]. aktualizace 19. prosince 2011 [vid. 29. března 2013]. PDF formát, 136 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_co_je_eurytmia.pdf

diváků neproběhlo naturalistické zavrnutí, začlenění divadelního jednání mezi umělecké konání by nebylo možné.⁸⁵

5.3 Steinerův postoj k divákům

Pro správné dosažení účinků mysterijního dramatu bylo potřeba zachovat samo o sobě oddělitelné prvky v jedné souvislosti. Eurytmie představovala stěžejní spojitost těchto prvků, na významu nabývala právě jejich sloučením. Jak ovšem mohlo probíhat vnímání mysterijního dramatu u diváků neznalých eurytmických významů?

Pro vyobrazení nesmyslového vnímání divadelních her Steiner volil pouze mezi prostředky, jež svazovaly v jeden celek hereckou práci se zapojením pozorovatelů do děje. Rudolf Steiner měl v úmyslu pomocí divadelních her upozornit na dané faktory v lidském životě, které by bez patřičné divácké způsobilosti pečlivě pozorovat a dokázat se vcítit do určitých emocí postav nebyl schopný ztvárnit. Role diváka již v samotném utváření mysterijních dramát představovala velmi klíčovou úlohu. Rudolf Steiner považoval diváckou recepci jako základ k úplnému pochopení mysterijního dramatu a duchovní vědy.⁸⁶

Jak bylo v předešlé kapitole řečeno, umění má dle Steinera podstatu duchovního poslání, ke kterému ovšem člověk musí sám dospět. Mysterijnímu dramatu Steiner vkládal schopnost zjednodušení této cesty k vyššímu poznání. Chtěl obecnstvu ukázat cestu z vážnosti spoutaného života a dokázat jej nad tímto všedním životem povznést. Divadelní hru by tak divák měl v této souvislosti vnímat především jako metaforu životní reality, rozpoznat ji a dokázat ji ve svém soukromém životě aplikovat. Steinerovo upozorňování na možnosti, které umění kulturním společenstvem odhaluje, mělo tedy vést především k uvolnění myšlenek jednotlivců, svázaných běžnými životními povinnostmi.⁸⁷ Vnitřně ukrytá zrytmizovaná významová složka tvořila hlavní charakter mysterijních dramát a právě obecnstvo bylo pověřeno k odkrytí těchto významů a určování jejich působení. Mělo dojít k určitému nadhledu na pozemskou realitu. Na tomto základu Steiner vytvořil čtyři dramata s názvy Brána zasvěcení, Zkouška duše, Strážce prahu a Probuzení duší.

⁸⁵ STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2.

⁸⁶ STEINER, Rudolf. *O eurytmickom umení* [online]. aktualizace 23. prosince 2011 [vid. 11. březen 2013]. PDF formát, 100 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_o_eurytmickom_umeni.pdf

⁸⁷ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

6 Steinerova dramatická činnost

Počáteční iniciativa vyobrazit své názory prostřednictvím divadelní hry vznikla v době Steinerova působení v Teosofické společnosti. Již tehdy se Steiner snažil prosadit názor, že by se duchovní věda měla prohloubit také umělecky.⁸⁸ Steinerovo úsilí prokázat duchovní obsahovost uměleckého prostředí jej nasměrovalo k zinscenování dramatu Svaté drama z Eleusíny, kterou napsal Édouard Schuré, člen teosofického uskupení. Jevištní realizace proběhla roku 1907 v Mnichově, kde byl teosofickou společností uspořádán kongres. Steiner využil příležitosti vedoucího organizátora sjezdu a místo očekávaných přednáškových projevů zde pozorovatelům představil vysílané myšlenky pomocí divadelního zpracování.⁸⁹ Steiner podotýkal, že kdyby se členi teosofického hnutí dostatečně zaobírali dramatem a jeho bohatstvím významů, mohly by přednáškové cykly ukončit svou existenci.⁹⁰ Stádium Steinerova přepracovávání a převádění duchovních textů jiných autorů na jeviště se vztahuje k roku 1910, kdy také vzniklo samostatné autorské Steinerovo drama, Brána zasvěcení. Navazující divadelní hry Zkouška duše, Strážce prahu a Probuzení duší vznikaly v rozmezí let 1911-1913.⁹¹

V samotném pojmenování dramát lze spatřit Steinerův záměr vyvolat dojem určitého vývoje.⁹² Název Brána zasvěcení předurčuje člověka k cestě. Druhé drama naznačuje vznik situace, kdy má být duše před branou, danou prvním dramatem, zkoušena. Strážce prahu je pověřen ověřit připravenost duše, Probuzení duší pak představuje dosáhnutí požadovaného cíle.⁹³ Svým způsobem se však jedná pouze o jednu hru s rozvrženou dějovou linií. Diváci se zde setkávají se skupinou lidí a sledují jejich působení v průběhu čtrnácti let. Brána zasvěcení je hrou nejvíce rozčleněnou, přičemž její druhá polovina odkazuje k příběhu probíhajícímu tři roky po jejím počátku. Zkouška duše, druhá uvedená hra, odkazuje k Bráně zasvěcení, ovšem sedm let po jejím počátku. Následující hry jsou

⁸⁸ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mystérijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf, s. 3.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid., s. 6.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid., s. 4.

⁹³ Ibid., s. 4.

zpracovány na podobném dějovém základě časové posloupnosti. Strážce prahu třináct let po ukončení etapy Brány zasvěcení, Probuzení duší pak čtrnáct let poté.⁹⁴

Hlavní východiska ve Steinerových dramatech určoval především symbolický předmět, diváci neznalí duchovních nauk v něm ovšem mohli nacházet až abstraktní obsah, což Steiner pokládal za chybu.⁹⁵ „*Ide o to, čo sa deje s ľuďmi a ako ľudia pracujú s duchovnou vedou.*“⁹⁶ Divák musel být schopen vnímat nadmyslové úkazy, které mu měly přinést celkový divadelně přenášený význam. Steiner v jednotlivých mysterijních dramatech volil taková umělecká opatření, aby ukryté symboly vyšly jednoznačně najevo, a tak zároveň dosáhl divácké nakloněnosti duchovního zření. Přičemž zvolená stylová složka v dílčích rozvrstvených mystériích svůj souhrn vlastností pozměňuje.⁹⁷

6.1 Vnitřní významy mysterijních dramát

V prvním sepsaném mysterijním dramatu Brána zasvěcení působí v největším rozsahu naturalismus. Dějová linie divákům vyobrazuje setkání zastánců antroposofické společnosti a členů nespécifické akademie. Hra po svém uvedení většinou nebyla diváky pochopena. Mimo hlavní postavy zde totiž vystupují určité nadmyslové síly, které ovšem zastávají lidskou podobu.⁹⁸ Divák zůstal těmito vnitřními symboly, které nechal Steiner naturalistickým utvářením prostupovat, zcela zmaten. Přesně o to však Steiner usiloval. Teprve následující dramata měla prvnímu dramatu určit jeho význam. K rozpoznání neznámého významu se proto nebylo možné v Bráně zasvěcení dopracovat.

Zkouška duše, druhé Steinerovo mysterijní drama, je naplněno významem působnosti karmy na člověka.⁹⁹ Steiner zdůrazňoval, že osoby v mysterijních dramatech nejsou vymyšlené a jejich život začíná prakticky ve třetí kulturní epoše Egyptské.¹⁰⁰ Bylo důležité, aby byl divák s charaktery postav Brány zasvěcení plně srozuměn. Povahový rys ukazovaných osob na jevišti se totiž v rámci nauky o karmě rozvíjel. Na rozdíl od prvního dramatu má Zkouška duše přesně určené časové zařazení děje. Vlivem karmy se tak hlavní postavy ocitají v období středověku. Jak bylo řečeno,

⁹⁴ Ibid., s. 4.

⁹⁵ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

⁹⁶ Ibid., s. 15.

⁹⁷ Ibid., s. 4-15.

⁹⁸ Ibid., s. 5-9.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid., s. 13.

druhé drama se časovou osou děje odehrává před prvním dramatem. Ukazované postavy by tak divák měl již znát, musí ovšem vnímat vliv reinkarnace postav. První drama tak divákovi představuje inkarnovanou povahu zobrazovaných osob druhého dramatu. Duchovní karma a reinkarnace do této doby nepředstavovala motiv v žádném uměleckém zprostředkování. S jejím vyobrazením se tak diváci v rámci divadelní historie setkali vůbec poprvé.¹⁰¹ Zkouška duše proto vyžadovala silnou soustředěnost, co se vývoje jednotlivých zobrazovaných charakterů týče.

Třetí drama účinky a vlivy reinkarnace absolutně opustilo. Steiner, inspirován Aristotelovou teorií, zde nechal působit účinky umění takovým způsobem, aby se u obecnstva uskutečnilo očistění duší. Dramatem *Strážce prahu* chtěl u pozorovatelů vyvolat katarzi. Stanoveného záměru se snažil dosáhnout prostřednictvím vyobrazení protikladu idylly s tragédií.¹⁰²

Probuzení duší bylo posledním Steinerovým dramatem, které mělo být určitým rozřešením předešlých dramát. Zatímco v prvních třech mysterijních hrách Steiner seznamoval publikum v rámci karmy a katarze s individuálními myšlenkami a konáním jednotlivců, v *Probuzení duší* vzniká určité společenství. Dějová linie se tak posouvá od samostatných osob k jejich společné úloze, což bylo Steinerovým hlavním účelem. V průběhu tří dramát se divák seznamuje s osudy osob a jejich morálními úpadky, aby ve čtvrtém dramatu pochopil důležitost společnosti.¹⁰³ Duchovní podnět měl člověka přivést k osobnímu povznesení.¹⁰⁴ Představením duchovních myšlenek společnosti vysvětloval, že morální slabost člověka může stát ve službách pokroku.¹⁰⁵

6.2 Recepce mysterijních dramát diváky

Ukazovaný vývoj lidské duše se v rámci posloupnosti Steinerových mysterijních dramát proměňuje.¹⁰⁶ Ač byly Steinerem napsaná dramata předurčena pro divadelní zpracování, od klasického realistického divadla měly velmi daleko. Samotné zhlédnutí zmíněných mysterijních dramát diváka k jejich pochopení nepřivedlo. Vše, co je zde divákovi předesláno nemá ve výsledku totiž nic s divadelním prostředím společného. Steiner přidáním jistých nadsmyslových sil poukazuje na existenci duchovního světa. Jak bylo v předešlé kapitole nastíněno, využíval k nazření duchovního

¹⁰¹ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

¹⁰² *Ibid.*, s. 32- 33.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 5.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 41.

¹⁰⁶ *Ibid.*

smyslu takových prostředků, aby dosáhl co největšího duchovního důrazu. To, co Steinerovy mysterijní dramata zohledňují, je svým způsobem určitá iluze, duševní obrazy.¹⁰⁷ Znázorněný děj na jevišti nemá zprostředkovávat divácké vcítění do děje, ale jejich vcítění a porozumění konání a chování vyobrazovaných individuálních postav.

Steinerova dramata měla člověku ukázat cestu k antroposofickému nahlížení. Publikum, které o antroposofické společnosti nemělo sebemenší zdání, ovšem skutečně nedokázalo, ba ani nemohlo, cíle mysterijních dramát rozeznat. Steiner byl toho názoru, že pomocí divadelního zinscenování se k člověku duchovní nauka dostane snadnější cestou, než je tomu v případě přednáškových cyklů. Vizuální složku tak stavěl do přijatelnější pozice lidského seznámení s duchovnem. Divadelní zpracování chtěl směřovat především na ten druh diváků, pro které jsou základy antroposofického smýšlení neznámé.¹⁰⁸ Nepřipouštěl si však fakt, že potenciální divák neznalý oblasti duchovna nejspíš neprojeví vůči mysterijním dramatům zájem. K původnímu záměru uvést duchovno na pole umělecké tvorby a představit tak co největšímu počtu lidí náhled na sebe sama, se ovšem Steinerovy nepodařilo v takovém měřítku, jak očekával. Evropská kultura té doby sice Steinerovy poskytla prostor pro znázornění svých postojů, Steinerova tvorba však ztělesňovala většinou přístupnost pouze pro tu část publika, která ji z vlastní iniciativy samostatně vyhledávala.

¹⁰⁷ STEINER, Rudolf. *Mysterijní drama (I) – Brána zasvěcení* [online]. přeložil Otakar HUDEČEK [vid. 18. března 2013]. PDF formát, 464 KB. Dostupné z:

http://www.antroposof.sk/diela_pc/steiner_mysterijni_drama_I.pdf

¹⁰⁸ BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z: http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf

7 Závěr

Záměr bakalářské práce spočíval v objasnění a vyobrazení rozdílného pohledu Antroposofické společnosti Rudolfa Steinera na umění se zaměřením na dramatické utváření divadelních her.

Osobnost Rudolfa Steinera zastává svým duchovním přesvědčením v evropském kulturním prostředí počátku 20. století zcela ojedinělé místo. Práce Rudolfa Steinera odkazuje na zcela odlišnou formu chápání lidské podstaty, než na jakou byla evropská společnost s křesťanským náboženským základem zvyklá reagovat. Steiner se věnoval velkému množství témat, zdánlivě spolu nesouvisejících. Veškeré své myšlenky, o kterých se Steiner zmiňoval ve svých přednáškách, či spisech, však řídil dle základů duchovních věd východních náboženství a snažil se je začlenit do evropského kontextu. Tyto snahy jej vedly k založení duchovního uskupení- Antroposofické společnosti.

Koncepce Antroposofické společnosti kombinovala neobvyklými prostředky myšlenky jednotlivých východních náboženství s cílem vytvořit tak ideální cestu pro lidské uvědomování vyšších podstat. Steiner chtěl pomocí daných antroposofických základů v člověku podnítit prožívání vlastní osoby vzhledem k fungování celé společnosti. Hlavním cílem Steinerovy tvorby se tak stalo především přiblížení významu a funkce duchovní složky křesťanské evropské kultury. Steiner podstatu duchovního poznání ovšem nestavěl do protikladu vůči křesťanství. Nalézal v něm naopak duchovní centrum. Podstatu křesťanství tedy nestavěl vůči duchovnu do opozice, chápal ji pouze poněkud odlišným způsobem. K jejímu projevu totiž princip evropské duchovní kultury doplňoval.

V duchovnu Steiner spatřoval jediný a zásadní prvek veškeré lidské činnosti a bytí. Myšlenkový impuls duchovního principu představoval podnět celoživotní Steinerovy tvorby. Určitou výzvou antroposofického zkoumání se stalo téma duchovní obsahovosti vnitřních hodnot uměleckých oblastí.

Dle Steinera je velmi důležité, aby byl člověk schopen vnímat umění jako uplatňování náboženského poslání. Na základě antroposofie tak udával směr pro správné chápání umění. Požadovaný postup pro pochopení umění jako určitého duchovního poslání tkvěl v počínajícím pochopení přírody, následného pochopení krásy a tím také v konečném důsledku samotného

pochopení uměleckého díla. Význam estetiky Steiner stavěl do pozice ležící mezi uměleckým dílem a krásou. Na základě duchovní antroposofie tak estetika nabyla nové účelnosti. Jejím úkolem bylo především schopnost zprostředkování duchovně správného vnímání krásy.

Po určitém seznámení středoevropského publika s hlavním prezentovaným duchovním předmětem začal Steiner zasahovat do oblasti divadelního prostředí, které pokládal za více přístupné lidskému srozumění s antroposofickou ideou. Steinerovo pojetí dramatu vykazovalo řadu netradičních prostředků, kterou se od tradičních divadelních inscenací značně odklánělo. Pro svou zaměřenost na oblast duchovního obsahu získaly tyto dramata označení mysterijní.

V mysterijních dramatech Rudolfa Steinera se hrávalo klíčovou úlohu divácké seskupení. Bez něj by přední záměr nevyšel na povrch a snaha o seznámení lidí s jejich duchovní stránkou by nebyla možná. Steiner proto využíval množství inscenačních postupů, které měly tohoto cíle dosáhnout.

Steinerovy úvahy o duchovní působnosti umění si kladly za cíl zprostředkovat divákům nevšední duchovní obsah. Dosáhnout diváckého povznesení skrze duchovno se však Steinerovi nepodařilo v původní požadované míře. Steinerův záměr, zapříčinit prezentací duchovní koncepce umění její působnost především u diváckého seskupení neznalého duchovní podstaty, tedy nebyl plně uskutečněn. Ač se Steinerovi podařilo evropskému chápání prezentovat své nevšední myšlenky, účinnosti svých přesvědčení u obecnstva nedosáhl.

Resumé

Myšlenky Rudolfa Steinera vykazují vzhledem k evropskému chápání kultury a společnosti počátku 20. století řadou odlišných prvků. Ve veškerém lidském chování, vnímání a činnostech Steiner spatřoval silnou úlohu duchovních složek. Na základě svých názorů a tvrzení o duchovní obsahovosti založil Antroposofickou společnost, pomocí níž se duchovní předmět snažil představit křesťanské Evropě. Duchovní prvky dle Steinera mají své dané působení, které by člověk měl být pro povznesení vlastní osoby schopen odkrývat.

Oblast umění představovala pro antroposofické prokázání duchovní obsahovosti určitou výzvu. Steiner shledával v umění zcela jinou funkci její účelnosti. Na základě analýzy historie umění Steiner podával vysvětlení pro správné pochopení umění. V rámci antroposofických základů postupně formoval své názory na uměleckou oblast, která jej nasměřovala k samostatné umělecké divadelní činnosti.

Umělecká činnost Rudolfa Steinera nabízí zcela nový pohled divadelního zpracování, které bylo pro evropské publikum něčím neobvyklým. Steinerem zvolené divadelní prostředky při utváření dramatu se naprosto vymykaly klasickému zobrazení dramatických her. Inscenační práce R. Steinera se odchýlila od veškerých používaných režisérských a autorských postupů známých v evropské kultuře té doby.

Summary

Rudolf Steiner's ideas show significant differences between the understanding of European culture and society in the early 20th century. According to Steiner, spirituality played a vital role in human behavior, perception and activities. Based on his opinions regarding spiritual involvement he established so called Antroposophical Society, through which he sought to introduce spiritual objects to Christian Europe. In his viewpoint, spiritual elements have their own causes a human should be able to reveal in order to edifice himself.

Field of art represented certain challenge to Antroposophical proving of spiritual involvement. Steiner had seen dramatically different function of arts purpose and following his analysis of historical arts he gave the explanation to its correct understanding. In Antroposophical basis he gradually shaped his opinions on artistic field which finally led him to an independent artistic theatrical work.

Rudolf Steiner's art activities offer an entirely new perspective to theatrical performance. His way of drama interpretation totally twisted from classical theater plays. The production work of R. Steiner significantly differed from methods and approaches of all authors and directors of that time.

Seznam použité literatury

- [1] PROKOFJEV, Sergej O. *Karmické bádání Rudolfa Steinera a úkoly Anthroposofické společnosti*. Olomouc: Michael, 2000, 61 s. ISBN 80-86340-06-6.
- [2] STEINER, Rudolf. *Eurytmie jako viditelná mluva*. Vyd. 1. Hranice: Fabula, 2008, 271 s. ISBN 978-80-86600-51-2.

Seznam internetových zdrojů

- [3] BORGMAN-HANSEN, Oscar. *Mysterijné drámy Rudolfa Steinera. Prednáška pre Slovenskú antropozofickú spoločnosť* [online]. aktualizace 9. dubna 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 396 KB. Dostupné z:
http://www.antroposof.sk/diela_pc/hansen_mysterijne_dramy.pdf
- [4] KUBÍČKOVÁ, Miluše. *Nahlédnutí do odkazu Rudolfa Steinera* [online]. aktualizace 3. srpna 2011 [vid. 4. března 2013]. PDF formát, 156 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/kubickova_nahlednuti_do_odkazu_steinera.pdf
- [5] STEINER, Rudolf. *Čo to je eurytmia a ako vznikla* [online]. aktualizace 19. prosince 2011 [vid. 29. března 2013]. PDF formát, 136 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_co_je_eurytmia.pdf
- [6] STEINER, Rudolf. *Duchovné pozadie hudby* [online]. aktualizace 1. října 2011 [vid. 7. března 2013]. PDF formát, 84 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_duchovne_pozadie_hudby.pdf
- [7] STEINER, Rudolf. *Goethe jako zakladatel nové estetiky* [online]. [vid. 2. dubna 2013]. PDF formát, 204 KB. Dostupné z: http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_goethe_jako.pdf

- [8] STEINER, Rudolf. *Kurz hláskovej eurytmie* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_kurz_eurytmie.pdf
- [9] STEINER, Rudolf. *Mysterijní drama (I) – Brána zasvěcení* [online]. přeložil Otakar HUDEČEK [vid. 18. března 2013]. PDF formát, 464 KB. Dostupné z:
http://www.antroposof.sk/diela_pc/steiner_mysterijni_drama_i.pdf
- [10] STEINER, Rudolf. *O eurytmickom umení* [online]. aktualizace 23. prosince 2011 [vid. 11. března 2013]. PDF formát, 100 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_o_eurytmickom_umeni.pdf
- [11] STEINER, Rudolf. *Postavenie eurytmie v Antroposofickej spoločnosti* [online]. aktualizace 28. listopadu 2011 [vid. 27. března 2013]. PDF formát, 76 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/steiner_postavenie_eurytmie.pdf
- [12] VÁŇA, Zdeněk. *Rudolf Steiner tvůrce anthroposofie* [online]. [vid. 23. března 2013]. PDF formát, 340 KB. Dostupné z:
http://antroposof.sk/diela_pc/vana_rudolf_steiner_tvurce.pdf